

Ankara Üniversitesi Yayın No: 787
APAM Yayın No: 30

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ASYA-PASİFİK ÇALIŞMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (APAM)

TÜRKİYE'DE LAOS - MYANMAR VE NEPAL
ÇALIŞMALARI-I

TÜRKİYE'DE LAOS - MYANMAR VE NEPAL ÇALIŞMALARI-I

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

ISBN: 978-605-136-645-6

9 786051 366456

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>

Para ile Satılmaz.

Ankara - 2023

Para ile Satılmaz

TÜRKİYE’DE LAOS - MYANMAR VE NEPAL ÇALIŞMALARI - I

Yayına Hazırlayan
A. Merthan DÜNDAR

Ankara – 2023

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 30
Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
APAM Yayınları: 787

ISBN: 978-605-136-645-6

Yazarların görüşlerinin sorumluluğu kendilerine aittir.

Redaktörler
Aysun HARPER
Gözde GÖKOVA

Baskı Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler/ANKARA
Tel: (0312) 213 66 55
Basım Tarihi: 18/05/2023

İÇİNDEKİLER

A. Merthan DÜNDAR	
<i>Ön Söz</i>	V
Gökçen KAPUSUZOĞLU	
<i>Çin Kaynaklarında Laos ve Myanmar</i>	1
Kubilay ATİK	
<i>Myanmar'a Düzenlenen Moğol Seferleri ve Sonuçları</i>	13
Derya KESKİN	
<i>Myanmar ve Laos'ta Buddhist Birikim: İkonografi Üzerine Kültür Tarihi Perspektifinden Kısa Bir Değerlendirme</i>	25
Tilla Deniz BAYKUZU	
<i>Kubilay Han'ın Baş Mimarı Nepalli Arniko (1245-1306)</i>	53
Vusal GULİYEV	
<i>Myanmar'ın Çin için Jeostratejik Önemi</i>	69
Ahmet Yiğitalp TULGA	
<i>Myanmar'daki İnsan Hakları İhlallerinin Rohingya Vakası ile Değerlendirilmesi</i>	85
Selen BEDER - Oğuz Can TURGAY	
<i>Laos Tarımı</i>	107
Selen BEDER - Oğuz Can TURGAY	
<i>Myanmar Tarımına Bir Bakış</i>	123
Selen BEDER - Oğuz Can TURGAY	
<i>Nepal ve Tarım</i>	139

MYANMAR'A DÜZENLENEN MOĞOL SEFERLERİ VE SONUÇLARI

Kubilay ATİK*

Myanmar, bulunduğu konum itibarıyla Güneydoğu Asya'da Hindîçini, Çin ve Hindistan arasında stratejik bir konuma sahiptir. Bu stratejik konum, günümüzde olduğu gibi Orta Çağ'da da Myanmar'ı önemli bir ülke konumunda tutmuştur. Ülkemizde Myanmar tarihi üzerine çalışma neredeyse yok denecek kadar azdır. Çalışmaların büyük çoğunluğu ise Arakan Müslümanlarının tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada ise Moğol İmparatorluğu'nun Kubilay Kağan döneminde Myanmar'a yaptığı iki sefer, nedenleri ve sonuçları ile ele alınacaktır. Genellikle Kubilay Kağan'ın başarısız olan Japonya seferleri bilinmesine rağmen az bilinen Güneydoğu Asya seferleri içerisinde olan Myanmar seferleri, Kubilay'ın kağan olduktan sonra Güneydoğu Asya'da giriştiği ilk seferlerdir. Toplamda iki sefer düzenlenmiş, ilki Kubilay Kağan başa geçtikten yaklaşık on yıl sonra 1277 yılında gerçekleşmiş ve görece başarısız olmuştur. Ancak daha sonraki seferler başarılı olmuş ve Pagan Krallığı ortadan kalkarak Myanmar, Moğolların kurduğu Yuan Hanedanı yıkılana kadar Moğol İmparatorluğu'nun bir vilayeti olarak kalmıştır. Günümüzde dahi Myanmar'da Çinlilere "Türk" anlamına gelen Taruk denmesinin gerekçesi de işte bu dönemde Myanmar'ı yönetmek üzere bölgeye atanan Türk valilerdir. Aslında daha kuzeydeki Dali Krallığı'na oranla Myanmar daha şanslıdır diyebiliriz. Kubilay'ın henüz Kağan olmamışken fethederek ortadan kaldırdığı ve tıpkı Myanmar gibi bir Tibet-Burma dili konuşan Dali Krallığı, günümüzde de Yunnan eyaleti olarak Çin'e bağlıdır ve bölgenin yerli halkları artık azınlık statüsündedir. Myanmar'da durum böyle olmadı. Bunda, her ne kadar Myanmar artık çöküş dönemine girmiş olsa da Pagan Krallığı'nın gelişmiş idari kurumları ve kültürünün yanı sıra, yerel beylerin Moğollar döneminde de taşrada güçlerini ve özerkliklerini korumaya devam etmiş olması etkilidir.

---

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü, kubilayatik@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7657-6645.

Öncelikle Moğol seferlerinin şafağında Pagan Krallığı'ndaki duruma göz atmak gerekir. Pagan Krallığı, her ne kadar daha sonraki dönemde günümüzde de Myanmar'ın bel kemiğini oluşturan Irrawaddy Havzası'nın tamamını fethedecekse de 11. yüzyıla kadar bir şehir devleti ve etrafındaki küçük vassalları şeklinde bir konfederasyondur. Aslında Liebermann'ın da belirttiği gibi coğrafi yapı, Vietnam haricindeki diğer iki Hindiçini Bölgesi'nde, yani Irrawaddy ve Mekong havzalarında bu durumu zorunlu kılmakta idi (Lieberman, 2009, ss. 20-22). 1010 yılında tahta geçen Anawrata döneminde Budizm yaygınlaşarak devlet dini hâline gelirken eski Burma dini olan Nat; Japonya'da Şinto, Tibet'te Bön dinlerinde olduğu gibi Budizm içerisinde erimeye başlamıştır (Stuart, 2018, s. 34).

Pagan Krallığı bundan sonra, yakınındaki Shan beyliklerinden bazıları ile onların boşalttıkları Arakan Bölgesi'ne de sefer düzenleyerek fethetti. Daha sonra güneylerindeki güçlü Talaing Krallığı ile burada bulunan Tripitaka'dan (Budist kutsal metinleri) bir kopya istemesinin reddedilmesi üzerine çıkan savaşta, Talaing Krallığı da fethedilerek ilk kez Anawrata Dönemi'nde Irrawaddy Havzası'nın tamamı Pagan Krallığı yönetimi altında birleşmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu fetihler daha çok fethedilenlerin Pagan Krallığı'na bağlı devletler hâline gelmesi ve haraç göndermesi şeklinde bir yönetim ile sonuçlandı. Anawrata 1052 yılında öldükten sonra özellikle Arakan'da zaman zaman bu bağıl konumdan ayrılma girişimleri olması da bunun göstergesidir. Yine de kırk yıldan uzun süren yönetimi süresinde Pagan Krallığı'na yalnızca fetihlerle değil yaptığı reformlarla da istikrar kazandıran Anawrata, Myanmar tarihinin en önemli yöneticileri arasında görülmektedir. Ancak Pagan Krallığı'nın merkezinin bulunduğu Yukarı Irrawaddy Havzası'nda dahi Pagan şehrinin etrafındaki şehirler, merkezden valiler atansa bile görece özerk yapılarını korumuşlardır. Bu yönden Pagan Krallığı'nın yapısı daha çok feodal devlet ve derebeyliklerin bulunduğu ve kralların doğrudan idaresinin başkent ve çevresiyle sınırlı olduğu Orta Çağ Avrupası'na daha çok benzemektedir. Batısında bir Mon devleti olan Martaban Krallığı, doğusunda ise Dai Viet ve Kimmer İmparatorluğu ile mücadele hâlinde olan Pagan Krallığı, ayrıca Nanzhao (Dali) devleti ile dağlık bölgelerde yaşayan Shan (Tay) kabilelerinin de yağma akınlarına maruz kalmakta idi. Moğolların seferlerine kadar bölgede neredeyse aralıksız süren savaşlar, Pagan Krallığı'nı da diğer bölge devletleri gibi ekonomik ve sosyal açıdan yıpratmakta idi. Aslında Türkiye'de ve dünyada genel olarak Lieberman gibi az sayıda tarihçi hariç Güneydoğu Asya'da oluşan *pax Mongolica* alanının ve bölgenin Avrasya'ya

entegre olmasının bölge üzerindeki uzun vadeli etkileri üzerine çalışma yapan araştırmacı neredeyse yok denilecek kadar azdır (Lieberman, 2003, 2009). Son Pagan Kralı olan Narathihapate Dönemi'nde, sürekli devam eden savaflara saray içinde ve taşra bölgelerindeki karışıklıklar da eklenmişti ki bu daha sonradan Moğolların başarılı fethinin de önünü açan faktörlerden biri olmuştur. Narathihapate, tüm bu iç ve dış tehditlere ve genişleyen Moğol tehdidine rağmen iktidarını korumayı bildiği gibi 1256 yılında tahta çıkmasından sonra babası Uzana'nın fetihlerine devam etmiştir. Ancak Narathihapate'nin başarılarına rağmen iktidarı, Moğol fetihleri sonucunda sona erdiği gibi kendisi de Myanmar tarihine "Türklerden kaçan kral" olarak geçerek hâlâ bu unvan ile hatırlanmaktadır.

Moğolların tarafına bakıldığında ise Pagan seferlerinin tek gerekçesinin yeni toprak fethi olmadığı açıktır. Genel kanının aksine Moğol İmparatorluğu'nun genişlemesi ve genel büyük stratejisi, rastgele bir şekilde etrafa ordu göndererek çevrelerindeki tüm komşularının ezilmesi şeklinde değildir. Nitekim Moğolların dahi böyle bir gücü yoktu. Japonya, Güneydoğu Asya, Ayn Calut gibi örnekler de bunu doğrulamaktadır. Çin'in tamamının fethinin de kırk yıldan uzun sürüp, Çinggis Kağan zamanında başlayıp Kubilay Kağan döneminde ancak tamamlanabildiği düşünüldüğünde sınırsız bir güçle tüm komşularına karşı sefer düzenlemenin mümkün olmadığı görülebilir. Kubilay Kağan'ın içinde bulunduğu politik durum, pek çok yönden onu çoğu başarısızlıkla sonuçlanan seferlere zorladığı için özellikle Güneydoğu Asya'da bir hegemon sisteme dâhil olma arayışına girildiğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, Kubilay Kağan'ın içerde hem Moğol hem de Çinli tebaasına karşı meşruiyetini kanıtlama çabası ile ilgilidir. Çinggis Kağan'dan itibaren Moğol kağanları, Orhon Bölgesi'nde kurulu Karakurum'da kurultay toplayarak kağan ilân edilirken Kubilay, Dadu (günümüzdeki Pekin) kentinde kurultay toplamış ve Çinggisogullarının tüm üyelerinin katılmadığı bir kurultayda kağan ilan edilmiştir. Bu da yetmezmiş gibi ağabeyi Arık Böke ise Karakurum'da rakip bir kurultay toplamış ve orada kağan ilân edilmiştir. Kubilay'dan önceki kağan olan Mönge'nin de Kağan seçilmesi sırasında dâhil oldukları Toluy ulusunu ile Ögedey ve Çağatay ulusları arasındaki mücadelede, Coçi ulusunun başındaki Batu'nun desteği etkili olmuşken Kubilay'ın Altın Orda ile de ilişkileri kardeşi Hülegü'nün başında olduğu İlhanlılar ile Altın Orda'nın Kafkasya'daki mücadelesi nedeni ile bozulmuştu. Bu nedenle Kubilay Kağan, geride Toluy ulusuna sadık kalan Moğolları kendi tarafında tutmak zorundaydı. Her ne kadar kardeşi Arık Böke'yi kısa sürede Çin'den topladığı askerler sayesinde yense

de Moğolistan'daki Moğolların ve diğer Orta Asya'daki bağlı grupların Ögedey ya da Çağatay ulusuna destek vermesi felaket anlamına gelebilirdi. Kubilay Kağan'ın sonraki dönemde Kaydu ile olan uzun mücadelesi bunu kanıtlar niteliktedir (Biran, 2013). Bu nedenle Kubilay, diğer Moğollara kut sahibi olduğunu ve meşru kağan olduğunu kanıtlamak zorunda idi. Bunun için Moğol dünyasındaki en etkili kanıt yeni fetihler yapmaktır (Zarakol, 2022, ss. 45-47). Aslında, Çin için de *tianming* (天命) adı verilen ve kut'a denk gelen, göğün fermandır yani Çin'i yönetmek için gökten emir alındığını kanıtlayan göstergelerden biri Çin'in tamamının fethedilerek bir önceki hanedanın son imparatorunun gönüllü olarak tahtı yeni imparatora devretmesi iken bir diğer gösterge de bu imparatora uzak diyarlardan elçiler gelmesi, biat edilmesi ve imparatorun gerektiğinde biat etmeyenleri fethedebilmesidir. Kubilay Kağan ise Kore dışında ki onu da iki zorlu sefer sonunda biat altına almıştır, bir ülkeden biat alamamıştı. Bu nedenle iç karışıklık yaşadığını bildiği Pagan Krallığı, muhtemelen kolay bir hedef olarak görülmüştür. Pagan Krallığı'nda bu dönemde ortaya çıkan sorunlardan biri güneyde daha önce Arawrata döneminde fethedilen Talaing Bölgesi'ndeki bir valinin, bölgeye gelen Shan kabilelerinden birinin önderi ile birlikte başarılı isyan girişimi ve daha da önemlisi kuzeydoğudaki Shan kabilelerinin baskılarını arttırmasıdır. Shan kabileleri, Tay kabilelerinin bir kolu olup bilindiği gibi bu kabilelerinin güneye doğru göçlerinde Moğollar etkili olmuştur. Bu göçlerin sonrasında da Tay kabile ve krallıklarının çoğu Moğollar ile ittifak halinde kalmaya devam etmişlerdir. Kubilay'ın, henüz kağan olmadan önce Dali/Nanzhao Krallığı'na karşı Song Hanedanı'nı çevreleme harekâtı sırasında karşılaştığı Tay kabilelerini, Dali Krallığı'na bağlı olmaktan kurtarması bu kabileleri Moğollar ile birlikte hareket etmeye teşvik etmiş olabilir. Bu bağlamda Moğol seferlerinden önce bir baskı olmamasına rağmen güneye doğru hareket ederek yağma ve işgal girişimlerine başlayan Shan kabilelerinin, Pagan Krallığı'nı zor durumda bırakan bu hareketlerinin Moğolların işgaline bir ön hazırlık olarak Moğollar ile koordineli bir şekilde gerçekleşmiş olması muhtemeldir. 1258 yılında yapılan başarısız Dai Viet seferi sonrasında Moğolların bölgeye olan stratejik yaklaşımlarında değişikliğe gittikleri görülmektedir. Hindicini, aslen yukarıda da belirtildiği gibi üç büyük bölgeden oluşmaktadır. Bunlardan ilki doğuda Vietnam'ın ve Laosu'un içerisine alan Pasifik kıyı şerididir. Dağlar ile diğer Mekong Nehri havzasından ayrılan bu şerit, güneyde Champa Krallığı'nın olduğu bölgede Mekong havzası ile birleşir. Ortada ise Mekong havzası vardır ki günümüzdeki Tayland, Kamboçya ve Çin'in bir kısmı bu havza içerisinde kalırken batıda, Myanmar'ın kalbini

oluşturan Irrawaddy Havzası vardır. Moğollar, bu üç bölgeden Dai Viet'in içinde bulunduğu doğu kıyı şeridinde olan seferlerinde başarısız olduktan sonra orta bölgede Tay kabilelerinin yıkılmakta olan Kimmer İmparatorluğu'na karşı baskıları artmıştır (Batu & Jiemusi, 2007, s. 61). Muhtemelen bölgesel bir birlik kurulmasının da önüne geçmek için Tay kabilelerinin daha da güneye inmesi ve Kimmer, Pagan, Dai Viet ile Champa krallıklarının aralarına yerleşmeleri Moğollarca desteklenmiştir. Moğolların daha sonraki Vietnam seferleri göz önüne alındığında, arkadan bir Pagan saldırısından çekinilerek önce Pagan'ın kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Pagan'ın kontrol altına alınarak kuzeyinin bir Yuan vilayeti, güneyinin ise Moğollara bağlı küçük krallıklara bölünmesinin hemen ardından ikinci kez Vietnam seferlerine girişilmesi de bu tezi desteklemektedir. Nitekim Kubilay Kağan'ın Japonya'ya gönderdiği mektup aşağıdaki gibi görece yumuşak bir dil ile yazılmış iken Pagan'dan istekleri çok daha serttir:

“上天眷命、大蒙古國皇帝奉書日本國王、朕惟自古小國之君、境土相接、尚務講信修睦、況我祖宗、受天明命、奄有區夏、遐方異域、畏威懷德者不可悉數。朕即位之初、以高麗無辜之民、久瘁鋒鏑、即令罷兵、還其疆域、反其旄倪、高麗君臣感戴來朝、義雖君臣、歡若父子。計王之君臣亦已知之。高麗、朕之東藩也、日本密邇高麗、開國以來、亦時通中國、至於朕躬、而無一乘之使以通和好、尚恐王國知之未審、故特遣使持書布告朕志。冀自今以往、通問結好、以相親睦、且聖人以四海為家、不相通好、豈一家之理哉。以至用兵、夫孰所好。” (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 208).

Metnin Tükçesi ise şu şekildedir:

“Göğün buyruğuyla büyük Moğol İmparatoru (huangdi), Japon Kralı'na bu mektubu yazmaktadır. Sınırdış olan küçük ülkelerin hükümdarları, eskiden beri birbirleriyle mektuplaşmak ve dost olmakla ilgilenmektedir. Benim atam kut aldığından beridir hepsini tek tek sayamayacağımız bazı uzak iller gücümüzden korktular ve erdemlerimizi sorguladılar. Tahta çıkışımın başında Goryeo'nun masum halkı uzun süredir mızrak ve okun ucundaydı, barış yaptık ve topraklarını geri verdik; yaşlıları ve gençleri, hükümdarı ve bakanları minnettar olarak bize geldiler, baba oğul gibi mesuduz. Sanırsız kral (Japon imparatoru) da bunu çoktan biliyordur. Goryeo, bizim doğudaki vassalımızdır. Japonya da Goryeo'nun yakın zamanda gizli müttefikidir. Ülkeniz

kurulduğundan beridir Çin ile görüşmektedir. Ancak biz tahta oturduğumuzdan beridir hiçbir elçi göndermemiştir. Korkarız ki kral (Japon imparatoru) bundan haberdar değildir. Bu nedenle isteklerimizi belirten bir mektupla elçi gönderiyoruz. Umuyoruz ki bundan sonra da eskisi gibi mektuplaşmalarımız güzel meyveler versin ve akrabalar gibi dost olalım. Bilge¹ kişi olarak dört denizin² tek aile olduğunu düşünüyoruz. Bunu idrak edemezsek nasıl bir aile olabiliriz ki? Güç kullanmaya ne gerek vardır?”

Her ne kadar son cümlede üstü kapalı bir tehdit sezilse de Pagan'a giden istekler ile karşılaştırıldığında özünde Japonya'dan istenen tek şey, Yuan Hanedanı ile Çin'deki hanedanların komşusu Kore ile kurduğuna benzer bir haraç ilişkisi kurmasıdır. Bu haraç ilişkisinde Çin'e haraç gönderen taraf genellikle kârlı çıkmaktadır. Haraç karşılığında imparator da karşı tarafa en az gelen haraca eşdeğer hediyeler verdiği gibi karşı tarafın elçilik heyetinin kaldığı süreçteki tüm masraflarını karşılayıp bir süre başkentte kalarak avantajlı koşullar ile ticaret yapmalarına da izin vermekte idi. Hatta bazen getirilen malları daha pahalıya alıp, devlet depolarından da piyasa fiyatının çok altında karşı tarafın istediği malların satıldığı oluyordu. Üstü kapalı bir ticaret ilişkisi olan bu haraç ilişkisi, siyasi yönden de tahtta oturan kişiye meşruiyet zemini ve itibar getirirken haraç veren tarafa ise Çin ile olan ticareti tekeline alma, Çin imparatorundan alınan hediye ve unvanlar ile içerde itibarını arttırma ve bu hediyelerin dağıtımı sayesinde içeride siyasi taraftarlarının sayısını arttırma gibi faydalar sağlamakta idi. Ancak yine de Japonlar, Kubilay Kağan'ın gönderdiği her iki elçiyi de yanıtız bırakmakla kalmayıp ikinci elçisini öldürmüşler ve 1274'teki ilk Moğol saldırısını da püskürtmeyi başarmışlardır. Bu arka plan içinde dikkatini Güneydoğu Asya'ya yönelten Kubilay Kağan, hükümdarlığının sekizinci yılında Burma'ya bir elçi göndermişti (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Kudukoğan, Kubilay tarafından 1271 yılında elçi olarak Pagan Kralı'na gönderildi ise de kral kendisiyle görüşmedi. İkinci kez gönderilen elçi de alıkonduktan sonra Kubilay Kağan, Myanmar üzerine Kötön komutasında bir ordu gönderdi.

Moğol ordusunun Pagan ordusu ile ilk karşılaşması aslında bu seferde değildi. Daha önce 1271'de Kubilay henüz Kağan değilken abisi Möngke'nin emrinde Dali seferini yaptığı sırada Pagan Kralı'na da bir elçi

---

¹ 聖人/shengren, “Bilge kişi” hem Konfüçyüs'ün unvanı hem de tahtta oturan hükümdara verilen unvanı. Aynı “Bilge” ünvanı Türk ve Uygur Kağanlarınca da kullanılsa da arada bağlantı olup olmadığı bilinmemektedir.

² Dört Deniz (四海) ifadesi, Türkçe'deki yedi iklim, dört bucak gibi tüm dünyayı ifade etmek için kullanılır.

göndererek haraç istemiştir. Bu isteği yanıtızsız kalmış, ayrıca Moğollar ile Pagan ordusu arasında da küçük çaplı sınır çatışmaları olmuştur. Kağan olduktan sonra Kubilay 1273'te tekrar elçi gönderip başarılı olamayınca Japonya seferinin de başarısızlığı ile birlikte kendini yukarıda da belirtildiği gibi Moğol ve Çinli tebaasına kanıtlamak zorunda hissetmiştir. Qidai Tuoyin'in başkanlık ettiği elçilik heyetinin istediği haraç da reddedilmiştir. Ancak bu sırada Pagan Krallığı'na bağlı bazı beylikler, Moğollara bağlılıklarını bildirerek taraf değiştirmişler, Pagan Kralı Narathipate bunların üzerine ordu göndermiştir. Bunun sonucunda, 1277 yılında Pagan ve Moğol orduları Ngasaunggyan Savaşı'nda karşı karşıya gelirler. Yuanshi Yıllığı'nın, Myanmar ve diğer bölge ülkelerine ayrılan 210'uncu bölümünde, bu savaştan bahsedilmekteyse de sayılar güvenilir gözükmemektedir. Yuanshi'nın anlatımına göre Moğol tarafı kırk binden fazla askeri olan Pagan ordusunu, yalnızca yedi yüz atlı ile mağlup etmiştir. Bu anlatıya göre komutan, askerlerini üçe ayırmış, üç koldan saldırmış ve askerlerine sayının değil cesaret ile becerinin önemli olduğundan bahseden cesaretlendirici bir konuşma yapmıştır (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Öte yandan Marco Polo ise Moğol tarafının on iki bin atlıya ve diğer bölge kabilelerinden toplanan askerlere sahip olduğundan bahsederken komutanın yaptığı konuşmaya da değinmektedir. Kesin olan, Moğol ordusunun Pagan ordusuna kıyasla sayıca az olduğudur. Marco Polo, Moğol ordusunun atlarını Pagan ordusunun sahip olduğu fillere karşı süremediğini, Moğol atlarının fillerden korktuğunu söylemektedir. Bunun üzerine ise Moğollar ormana çekilerek atlarından inmiş ve fillere yaya olarak ok atarak kaçmalarını ve Pagan ordusunun üstüne doğru koşmalarını sağlamışlardır (Polo, 2018, ss. 258-260, 2019, ss. 205-207). Hem Yuanshi hem de Marco Polo ayrıca fillerin üstüne tahtadan korunaklı kule benzeri yapıların yerleştirildiğini ve bunların üzerinden tıpkı savaş arabalarında olduğu gibi okçuların Moğollar üzerine ok attığını belirtmektedir. Polo'ya göre Myanmar tarafının okları ve yayları Moğollarınki kadar etkili olmadığı için Moğollar galip gelmiştir (Polo, 2019, s. 259). 1277'deki bu ilk ciddi savaşta Moğollar savunmada kalan tarafsa da Dali Krallığı'nın yerine Yunnan Vilayeti kurularak Orta Asyalı bir Türk olan Ömer Seyfeddin Eccel Şems El-Din'in yönetimine verildikten sonra Moğolların bölgedeki konumu güçlenmiştir (Daniels & Ma, 2021). Marco Polo bu ilk savaşın komutanını, *Nasreddin* olarak verirken (Polo, 2019, s. 257) Yuanshi *Kutuka* olarak vermektedir (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Ancak bu ilk savaştan sonra Moğollar, 1278 yılında bir sefer düzenleyerek sınırdaki Pagan kalelerini imha etmekle yetinmişler ve son kalıntıları ile mücadele ettikleri Song direnişi ve Japonya seferlerine odaklanmışlardır.

Ancak Song direnişinin tamamen sonra ermesi ve Japonya seferlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Kubilay Kağan, yeniden dikkatini Güneydoğu Asya'da Pagan Krallığı'na ve de Champa'ya vermiştir. Aslında Pagan Krallığı'nı daha ziyade bölgedeki Moğol hegemonyasını tehdit edebilecek bir rakip olarak gören Moğollar, yalnızca kuzeyini işgal etmekle yetinmişlerdir. Champa, Dai Viet gibi krallıkların ise daha büyük bir stratejik önemi vardı. Yuan ile İlhanlı devletleri arasındaki bağlantı, Orta Asya'da rakip Çağatay ve Ögedei ulusları Kuzey Hindistan'da ise Delhi Sultanlığı tarafından kapatılabildi. Bu durumda tek ulaşım yolu olarak Hint Okyanusu kalmakta idi. Bu yönüyle Hindicini'ne hâkim olabilmek Yuan büyük stratejisi içerisinde önemli bir yere sahip idi. Moğolların Pagan seferine çıkmadan önce bölgedeki Tay kabilelerinden bilgi edindikleri, Yuanshi içindeki bilgilerde mevcuttur. Pek çok kabile lideri, Yuan yöneticilerine bölge ve Pagan Krallığı hakkında bilgi vermekte idi (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Buradan, Moğolların Pagan Krallığı'na ihtiyatlı yaklaşmasının nedeni anlaşılabilir. Örneğin Champa ve Dai Viet krallarından bizzat Yuan sarayına gelerek biat etmeleri istenirken Pagan Kralı'ndan yalnızca gelen elçilere haraç vermesi ve biat ettiğini kabul ederek bunu bildiren elçiler göndermesi istenmiştir. Dahası, Vietnam'daki yöneticilerin oğulları da esir olarak istenirken Pagan kralından böyle bir istekte bulunulmamıştır. Bu açıdan bakıldığında Moğolların Pagan Krallığı'nı tıpkı Japonya gibi bir bölgesel orta güç olarak gördükleri sonucuna varılabilir. Anlaşıldığı kadarıyla Moğollar için bölgesel hegemonyanın anahtarı, Pagan krallarının Moğollara biat etmesi ve bölgesel rekabetten vazgeçmesi idi. 1283 yılında bu kez Moğollar saldırıya geçtiler. 1282 yılında hazırlıklara başlayan Moğol ordusu, 1283 yılının sonlarında daha önce Pagan ordusunu yendiği Ngasaunggyan Kalesi'ne hareket ederek iki aylık bir kuşatma ile bu kaleyi aldıktan sonra oradan güneye doğru inmeye başladı. Mevsim şartları nedeni ile 1285'e kadar aralıklarla devam eden seferler sonucunda korkan Kral Narathihapate, sonunda Moğolların isteklerini kabul etmek zorunda kalmış, Kuzey Myanmar Moğollar tarafından Zheng Mian (征緬: Fethedilmiş Mian/Myanmar) adı ile bir vilayete çevrilmiştir (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Daha aşağıda, Pagan'ın başkentini de içine alan bir Orta Mian/Mianzhong (緬中) Eyaleti yapmak istemişler, ancak 1287 yılında Pekin'e ulaşan elçiler ile varılan anlaşmada bu fikirden vazgeçilerek Zheng Mian vilayetinin de boşaltılmasına karar verilmiştir. Bu sırada Narathihapate'nin ortanca oğlu tarafından öldürülmesi sonucunda anlaşma hayata geçirilemedi (He & Lu, 2013, s. 101). Moğollar, 1303 yılına kadar

yukarı Irrawaddy Havzası'nı yönetmeye devam ettiler. Orta ve Aşağı Irrawaddy Havzası'nda ise Moğollar herhangi bir müdahalede bulunmayarak bölgenin siyasi yapısının parçalanmasına ve kendi arasında savaşılan ancak Moğollara göstermelik de olsa biat eden krallıklara bölünmesine göz yumdular. İsteseler kolayca fethedebilecekleri bu küçük şehir devletlerine Moğolların dokunmaması hatta başkent Pagan'ı dahi fethetmelerinin önünde engel kalmamışken ve kral, kenti boşaltarak kaçmışken almamaları Moğolların ilk baştan beri hedeflerinin toprak fethetmekten ziyade jeopolitik olduğunu göstermektedir. Elbette buraların tropikal ikliminin ve ormanlarının Moğollara uygun olmadığı için burayı fethetmek ya da kalıcı yerleşmek istemedikleri iddia edilebilir. Ancak bu durumda Moğolların neden aynı iklim ve coğrafi, hatta çok benzer kültürel özelliklere de sahip Dali Krallığı'na kalıcı olarak son vererek burayı Yunnan Vilayeti'ne çevirdikleri, bu bölgeye Orta Asya ve Kıpçak bozkırlarından Müslüman Türkleri yerleştirerek yönetimini bu Türklere verdikleri soruları yanıtsız kalır. Ayrıca Myanmar'ın kuzeyi de Zheng Mian Vilayeti'ne çevrilirken Dai Viet ve Champa'ya karşı da seferler düzenlenmesi, tek başına iklim ve coğrafyanın Moğolları caydırmış olabileceği ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Bunun yerine Moğollar önce Pagan Kralı'nı vassal olarak tutmayı ve gücünü kırmayı denemiş, ancak Kral Narathihapate oğlu tarafından öldürülünce de yeni bir güçlü yapı çıkmasındansa Shan kabileleri ve Pagan'a bağlı diğer devletlerin bağımsız hareket ederek kendi aralarında mücadele edip Moğollara karşı tehdit oluşturmamasını tercih etmişlerdir. Narathihapate'nin en büyük oğlu Kyawswa her ne kadar Moğollara bağlılığını bildirmişse de artık Pagan kenti dışında otoritesi kalmamış ve ne Moğollara ne de diğer komşularına karşı babasının sahip olduğu otoriteye ve güce sahip olamamıştır.

Moğollar çekildikten sonra Pagan'ın hükümdarı olarak Narathihapate'nin büyük oğlu Kyawswa Orta Irrawaddy Havzası'nda kalırken bir taraftan da Moğolların desteklediği Shan kabilelerinden üç kardeş tarafından kurulan Myinsaing Krallığı güç kazanmaya başlamıştır. Kubilay Kağan'ın 1294 yılında ölümünden sonra yerine torunu Temür geçmiştir. Temür, dış politikada her ne kadar dedesi kadar saldırgan olmasa da resmî olarak kağanlığı diğer tüm Moğol kağanlarınca tanınan son Moğol kağanıdır. Dedesi Kubilay'ın yerine geçecek güçte olduğunu göstermesi gerekmele birlikte Kubilay Kağan'ın Japonya ve Güneydoğu Asya seferleri Moğol hazinesini ve ekonomisini tükenme noktasına getirmişti. Ayrıca Kubilay Kağan'ın Çin'de kullanıma soktuğu kâğıt paranın fazla basılması da

enflasyona neden olmuş, ekonomiyi daha da zayıflatmıştı. Temür'ün tahta çıkışını tebrik etmek için Pagan'dan elçilerin Hanbalık'a (Pekin) ziyarete geldikleri kaydedilmektedir (Zhou & Gu, 2003, Bölüm 210). Muhtemelen bu gelişmelerden haberdar olan üç kardeş Athinkhaya, Yazathingyan ve Thihathu durumdan yaralanmak istedi. Ancak 1297'de Moğolların Zheng Mian'deki valisinin Kyawswa'yı Pagan kralı, üç kardeşi de onun valileri olarak tanıyarak kardeşlere daha aşağıda bir rütbe vermeleri kardeşlerin harekete geçmesine neden oldu (Zhang, 2006, s. 47). 1298 yılında Kyawswa'yı kendi merkezleri Myinsaing'e davet ederek bir tapınağın açılışını kutladıktan sonra tutklayıp o tapınakta rahip olmaya zorladıktan sonra Myinsaing Krallığı'nı kurarak Pagan Krallığı'na son verdiler. Bunu, Kyawswa'nın oğlu Kumara Kassapa'dan öğrenen Moğollar, 1300 yılında bir ordu gönderdiyse de ordu başarısız olarak geri çekildi (Zhuang & Liu, 2009, s. 89). Hâlihazırda yukarıda açıklanan ekonomik nedenler dolayısıyla zor durumda olan Temür Kağan, dedesi Kubilay'ın Güneydoğu Asya stratejisinden vazgeçerek Kuzey Myanmar'ı da boşaltarak işgale son verdi. Bunda, Kaydu ile yapılan savaşın sona ermesi ve Temür'ün diğer hanlar tarafından büyük kağan olarak tanınması sonucu Orta Asya'nın geçici olarak açılması ve Hint Okyanusu yoluna bağımlılığın azalması kadar bozulan ekonomik yapının da etkisi büyüktür diyebiliriz.

Sonuç olarak Moğolların Myanmar seferlerinin hem Myanmar tarihi açısından hem de Güneydoğu Asya açısından kalıcı etkileri olmuştur. Moğolların Dali Krallığı'nı alarak Yunnan Vilayeti şeklinde ortadan kaldırmaları, Çin'i kalıcı olarak Myanmar'ın komşusu ve bölgesel bir güç hâline getirirken Moğolların Pagan Krallığı'na karşı destekledikleri Tay ve Shan kabileleri, bölgede başat aktörler hâline gelerek kalıcı bir şekilde Hindicini'ne yerleşmişlerdir. Myanmar ise Pagan Krallığı dönemindeki bölgenin egemen gücü rolünü yitirmiş ve yüzyıllar sürecektir olan siyasi parçalanmışlık ve kaosun içine sürüklenmiştir. Batılı güçler geldiğinde belki de Myanmar'ın Tayland kadar güçlü bir direniş sergileyememesi ve İngiliz sömürgesi hâline gelmesinde bu uzun süren parçalı yapının da etkisi vardır. Ayrıca Myanmar istemeden de olsa Moğolların Güneydoğu Asya'da kurdukları devletler sistemine ve daha geniş anlamda da Moğol hegemonyası altındaki Avrasya sistemine dâhil olmuştur. Öte yandan Moğolların, daha sonra da Ming Hanedanı'nın sürekli baskısı sonucunda Hindicini'nde tekrar imparatorluk düzeyinde büyük devletler çıkmamış, bunun yerine daha güneydeki adalarda Malayların kurdukları Majapahit gibi imparatorluklar güçlenerek günümüze kadar kalıcı jeopolitik değişikliklere neden olmuştur.

Kuşkusuz, Moğolların Myanmar seferlerinin fillere karşı savaş taktikleri ya da toplanan orduların Yağmur Ormanı (jungle) bölgelerindeki savaşları açısından askerî tarih için önemli olsa da seferlerin amaçları ve sonuçları açısından Moğolların daha uzun vadeli jeopolitik planlar kurabildiklerini ve bölgede görünenden çok daha derin etkileri olduğunu göstermesi açısından da önem taşımaktadırlar.

KAYNAKÇA

- BATU, B., & Jiemusi, H. (2007). *忽必烈汗思想研究 [Hubilie Han Sixiang Yanjiu]*. Liaoning Minzu Chubanshe.
- BIRAN, M. (2013). *Qaidu and the Rise of the Independent Mongol State in Central Asia*. Routledge.
- DANIELS, C., & Ma, J. (Ed.). (2021). *The Transformation of Yunnan in Ming China* (1st edition). Routledge.
- HE, G., & Lu, J. (2013). *成外集: 元史, 中外关系史论丛 [Chengwaiji: Yuanshi, Zhongwai Guanxishi Luncong]*. Zhonghua Shuju.
- LIEBERMAN, V. (2003). *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830* (C. 1). Cambridge University Press.
- LIEBERMAN, V. (2009). *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830* (C. 2). Cambridge University Press.
- POLO, M. (2018). *Marco Polo Le Devisement Dou Monde: Testo A cura di Mario Eusebi* (M. Eusebi, Ed.). Edizioni Ca'Foscari.
- POLO, M. (2019). *Dünyanın Hikaye Edilişi Harikalar Kitabı* (I. Ergüden & Z. İlkelen, Çev.). Ötüken Neşriyat.
- STUART, J. (2018). *Burma through Centuries* (2. bs). Routledge.
- ZARAKOL, A. (2022). *Before the West the Rise and fall of Eastern World Orders*. Cambridge University Press.
- ZHANG, X. (2006). 元世祖忽必烈灭大理国史事考 [Yuan Shizu Hubilie Mie Daliguoshi Shikao]. *Dali Xueyuan Xuebao*, 03, 5-9.
- ZHOU, L., & Gu, J. (2003). *元史 [Yuanshi]*. Zhonghua Shuju.
- ZHUANG, G., & Liu, W. (2009). *东亚华人社会形成和发展 [Dongya Huaren Shehui Xingcheng he Fazhan]*. Xiamen Daxue Chubanshe.